



GINTARAS GRAJAUSKAS

Gimė 1966 metais Kapsuke (Marijampolėje). Mokėsi Stasio Šimkaus aukštesniojoje muzikos mokykloje, studijavo Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultete (Džiazo katedra). 1990–1994 m. dirbo radijuje, televizijoje, nuo 1994-ųjų „Klaipėdos“ dienraščio literatūrinio leidinio „Gintaro lašai“ sudarytojas. Nuo 2000-ųjų kasmet organizuoja Lietuvos poetų sambūrį „Placdarmas“. Lietuvoje išleido penkias eilėraščių, vieną eseistikos knygą ir vieną romaną. Eilėraščių vertimų knygos išleistos Vokietijoje, Švedijoje, Lenkijoje. Eilėraščių išversta į anglų, vokiečių, švedų, olandų, korėjiečių, suomių, lenkų, latvių, estų, rusų kalbas, publikuota tų šalių periodikoje bei antologijose. Gyvena Klaipėdoje.

Mano miestas

— G I N T A R A S G R A J A U S K A S

Rašyti apie miestą, kuriame gyvenimi nuolat, į kurį grįžti po visų civilizuoto žmogaus žaidimų niūrokai susimąstęs apie tokios egzistencijos prasmę ir kuriam galiausiai su nebyliu sutikimu esi linkęs kada nors patikėti net ir vertinguosius savo palaikus, nėra lengva. Šitas buvimo kartu aktas laikui bėgant virsta susitapatinimu, kasdien įgautančiu vis didesnio intymumo atspalvį. Rašyti apie savąjį miestą pamažu tampa ne ką lengviau negu viešai pasakoti apie savo gyvenimo dienų bendrakeleivę: negali sau leisti nei per didelio jausmingumo, kad publika, kuriai neskirtas intymus judviejų bendrumas, nepradėtų droviai kosčioti, bet visiškai taip pat negali remtis vien sausa ir beaistre faktų kalba, tarsi preparuodamas kokį laboratorinį gyvį, prie kurio prisiartindamas tegali sau leisti vienintelį jausmą – įprastinį mokslininko smalsumą. Kiekvienąkart tokioje situacijoje rizikuoji pasirodyti esąs arba egzaltuotas juokdarys, arba beširdis monstras.

Rašytojui tai, žinoma, anokia čia pirmiena, tačiau jei galima būtų rinktis, iš dviejų blogybių mieliausiai pasirinkčiau trečiąją – sintetiskąjį „ir viena, ir kita“ variantą, labiau atitinkantį modernųjį rašytojo mitą. Komiškas monstras, siaubingas sapnų džiokeris – šiaip ar taip, daug gyvesnis ir daug tikroviškesnis tipažas. Žinoma, nepamiršdami, jog kalbėdami apie tikrumą kalbame apie tikrumą mitologijoje – atitikimą tam tikrai grifonų, chimėrų ar vienaragių rūšiai.

Berašydamas staiga prisimčiau kitą kiek panašų tekstą, net ir perskaitytą šiek tiek panašioje situacijoje. 1931 m. Rotary klubo susirinkime Miunchene pranešimą apie Nidą skaitė Thomas Mannas. Tekstas, kaip jau turbūt atspėjote, vadinosi „Mano vasarnamis“. Puikus pavadinimas, iškart persergėjantis nuo hipertrofuotos egzaltacijos ar laboratorinio mokslingumo. Pranešime pati reikšmingiausia vieta skiriama Nidos briedžiams – jie netgi trumpai mitologiškai suklasifikuojami, tuo būdu puikiausiai įsiterpdami tarp grifonų, chimery, šiuolaikinių rašytojų ir kitokių mitologinių pabaisų: „Pasakyčiau, kad tatai jaučio, arklio, elnio, kupranugario ir buivolo mišinys. Jų kojos labai ilgos, o ragai labai išsišakoję.“

Thomas Mannas savo pranešime dar pamini kopas – kurios gal penkiskart aukštesnės nei Ziulto saloje – ir, žinoma, jūrą, nepamiršdamas subtiliai priminti klastingų Baltijos sūkurių, tykančių besimaudančiųjų.

Pranešime, pavadintame „Mano vasarnamis“, yra ir įstabi vieta, visu šimtu procentų atitinkanti pavadinimo diktuojamą tematiką. Tai, tiesą sakant, lygiai vienas sakiny. Štai jis: „Nuo savo namelio iki didžiųjų kopų einame ne ilgiau kaip pusę valandos.“ Daugiau vasarnamio nė padujų, tačiau stebuklingu būdu visa panorama iškyla prieš mūsų akis. Galėčiau prisiekti, jog skaitydamas matau ne tik Thomo Manno namelį, bet ir žnyplės, gulinčias ant židinio atbrailos. Iš briedžių, kopų ir jūros staiga gimsta kita realybė; netikėtai išaiškėja, jog būtent tas kalbėjimas „visai ne apie tai“, kaip sakė kitas rašytojas – lietuvių poetas Vytautas Bložė, iš tiesų ir yra pats teisingiausias ir tiksliausias duotosios temos atskleidimas.

Tokio įkvepiančio pavyzdžio padaršintas, galiu nesibaimindamas rašyti toliau – ir visa, ką beparašyčiau, bus apie manąjį miestą – net jei rašyčiau apie Romą, Jeruzalę ar Marso dykumas.

Taigi aš jums tiesiog papasakosiu apie savąjį miestą – apie tokį, kokį matau ir kokį tariusi pažįstąs. Taip, aš jį savinuosi. Tokį, kokį matau tik aš vienas, – vienintelį miestą, kuriame leidžiu vienintelį ir nepakartojamą savo gyvenimą – vieną iš nesuskaičiuojamos daugybės vienintelių ir nepakartojamų gyvenimų, vykstančių aplinkui mane. Be abejo, mano aprašomas miestas gerokai skiriasi

ne tik nuo to oficialiojo, aprašyto kronikose ir istorinėse monografijose, bet ir nuo to, kurį savu vadina, vadino ir vadins bet kuris jo gyventojas, kasdien vaikštinėjantis savo paties susikurtomis trajektorijomis. Aš taip pat judu savo susikurta trajektorija savo paties susikurtame mieste – todėl net tikimybė, jog mes kada nors susitiksime akis į akį savo pačių istorijose yra ganėtinai menka. Bet kuris toks susitikimas yra retas ir nepakartojamas nuotykis. Būtent todėl mano pasakojimas ir įgyja šiokios tokios vertės: jei jį pasakotų kitas panašus vaikštinėtojas – su savo asmeninėmis trajektorijomis ir savo susitikimais, jis kalbėtų apie visai kitokį miestą. Išdėstyti jums savąją versiją apie savo susikurtą miesto modelį.

Bet gana apie tai – kad nebūčiau apkaltintas solipsizmu, švelnia šizofrenija ar gudriai užmaskuotu kvantinės psichologijos propagavimu.

Rašydamas mėginsiu naudotis tuo pačiu Thomo Manno patikrintu metodu, kuriuo vieninteliu turbūt ir galima naudotis kalbant apie intymumą, jo nebanalizuojant ir nesuvulgarinant. Bandysiu kalbėti apie pašalinius dalykus – apie labai ilgas kojas ir labai išsišakojusius ragus vildamasis, jog atidžiau įsižiūrėjus šiame išsišakojimų tankumyne bus galima išvysti ir šį tą daugiau: santūrų ir kiek drovų, nepapuoštą jokiomis įmantriomis egzaltacijomis meilės išpažinimą.

Rašydamas apie savąjį miestą niekaip negaliu apeiti ir to, kurio akies tinklainėje ir šnervėse, ausų būgneliuose ir pirštų galiukuose šis miestas – ar, tiksliau sakant, subjektyvioji jo versija – buvo suvertas: negalėsiu apeiti paties savęs. Nes mudviejų – mano ir miesto – biografijos tam tikru tarpsniu, prilygstančiu vienai akimirkai arba vienam žmogaus amžiui priklausomai nuo to, iš kurios šios binarinės figūros pusės pažvelgsi, lemtingai sutapo.

Šitame mieste aš negimiau – todėl privalėčiau laikyti save atkilėliu, kaip ir daugybė kitų jo gyventojų. Po karo Klaipėdoje apskritai buvo likęs vos vienas kitas vietinis – dauguma buvo karo audrų nublokšti į Vakarus, nemaža dalis žuvo. Naujoji miesto istorija prasidėjo faktiškai nuo nulio – saujelės išlikusiųjų, klaidžiojančių griuvėsiuose. Netrukus miestas sulaukė naujų gyventojų – anuomet

plačiai aptinkamos sovietinių nomadų genties, visad pasirengusios išplėsti savo gyvenamąjį arealą ir atsidanginti į naujas teritorijas kad ir iš pačios Kamčiatkos. Rusakalbių kariškių ir jūrininkų, partijos funkcionierių, komandiruočių statybininkų ir laisvųjų recidyvistų cechus kaip mat papildė ir šiam kraštui biologiškai artimesnės rūšys: nepatikliai į jūrą skersuojantys žemaičių valstiečiai, dar neblogai menantys prieškarinio turgaus, ir kažkodėl visas tuntas atlapširdžių dzūkelių, kažkurio didžiųjų sovietinių vizionierių potvarkiu importuotų pajūrin iš priešingo šalies krašto – Pietryčių Lietuvos. Kokią utopiją regėjo tas vizionierius, galima tik spėlioti. Gal partiniuose kabinetuose buvo nuspręsta, jog prie smėlynų įpratusiems dzūkams skurdokas pajūrio peizažas bus mažiau žeidžiantis žvilgsnį, o gal spėjamas vizionierius pats buvo kilęs iš tų kraštų ir, niekaip negalėdamas priprasti prie niūrių žemaičių bei įtarių rusų, kiekviename lietuvyje vis išvelgiančių gudriai pasislėpusį fašistą, sumanė įsisteigti personalinį kraštiečių anklavą. Vienaip ar kitaip, komunikabilieji dzūkai pajūryje iš tiesų aklimatizavosi be didesnių sunkumų, kai kurie netgi tapo garsiais to meto žvejais – kaip tuomet buvo madinga rašyti, – jūrų artojų. Aklimatizavosi ne tik jie – po kurio laiko visa ši klajokliška marga kompanija ėmė įgauti bendrą charakterio ypatumų ir net tam tikrą išvaizdos bruožų: savitą „jūrinę“ eiseną (net tie, kurie jūrą matydavo vien Melnragės paplūdimiuose) bei ypatingai, tam tikru būdu primerktas akis, maskuojančias giliai slepiamą pranašumą prieš visą likusią padermę – sausumos žiurkes. Taip gimė naujieji miestelėnai – jau nebe nomadai, o sėslieji miesto gyventojai, nejučia perėmę iš ankstesniųjų kartų tuos pačius uostamiesčio papročius ir manieras, tą patį bet kuriame pasaulio uoste aptinkamą išdidumo bei įžūlumo mišinį, vienodai lengvai užsiliepsnojantį tiek Marselio, tiek Roterdamo, tiek Klaipėdos smuklėse.

Jei jau priėjome prie šitos uosto smuklių mitologemos, tiesiog nuodėmė būtų atidžiau nepasizvalgyti šiame semantiniame lauke, kuriame būtinai aptiktume bebaimį jūrų vilką su pypke barzdoje, auskaru ausyje ir durklu užantyje. Pageidautume, žinoma, ir su medine koja. Ir su autentiškais dokumentais – piratų lobio žemėlapiu,

o ne kokia banalia jūrininko knygele. Ypač pageidautume, jei būtume mažas berniukas, koks tuo metu buvau aš.

Sovietinis jūrininkas, tiesą sakant, ne visai atitiko etaloninį Stivensono ar Melvilio modelį. Tačiau kiekvienas jų galėjo papasakoti ne vieną istoriją apie savąją kovą su Mobiu Diku – net jei tai buvo viso labo priekabus pirmasis kapitono padėjėjas politikos ir auklėjimo klausimais, to meto laivuose savo persona įkūnydavęs visą galingą organizaciją, trumpai vadinamą KGB. Tokių istorijų girdėdavau daugybę – ir apie tolimus uostus, kuriuose visada šilta ir galima nieko neveikti (šių nuostabią istoriją prisiminus, mane iki šiol apninka nesuvaldomas Kelionių Šauksmas), apie galingas audras ir gudrius kapitonus, ir apie tamsiaodes gražuoles, besišaipančias iš tvarkingomis partinėmis kuopelėmis vaikštinejančių sovietinių jūrininkų, stropiai prižiūrimų pirmojo kapitono padėjėjo, kad jį kur.

Gimtajame uoste iš jūrininkų šaipytis pageidaujančių nebuvo itin daug – juos gerbė, jiems pavydėjo ir jų prisibijojo. Net ir geltonsnaپیų Jūreivystės mokyklos kursantų, dar kaip reikiant jūros nemačiusių, privengdavo ir patys aršiausi miesto vyrukai. Anuomet gana įprastas akiai vaizdas – prie kavinės, aludės ar po miesto šokių žaibiškai įsiplieskiančios muštynės. Dažniausiai jose dalyvaudavo ir keletas jūreivių. Veikdavo pavydėtinais sutartinai ir tiksliai. Du tikslūs, preciziškai ištreniruoti judesiai – ir uniforminiai diržai su masyviomis bronzinėmis sagtimis, papuoštomis inkaru, apvynioti ant tvirto riešo, pradėdavo švilpdami skrosti orą. Baisus ginklas, niekuo nenusileidžiantis garsiajai patagoniečių bolai, anuomet paženklinęs ne vieno vietinio galijoto šonus.

Mano dėdė taip pat priklausė tai privilegijuotųjų kastai – buvo netgi ne šiaip koks jūreivis ar mechanikas, o patsai šturmanas. Jau vien patsai žodis ko vertas – šturmas, štormas, sturm-und-drangas; kažkas nugalimai vyriško slėpėjo šitoje žodžių magijoje, žvilgančiose paradinio kostiumo sagose ir tradicinėje jūreiviškoje bravūroje. Grįžę iš pusmetį trukusio reiso, jūreiviai pagal nerašytas tradicijas imdavosi siausti: trejetą parų šėldavo Klaipėdos knaipėse, lengva ranka taškydami sunkiai uždirbtus pinigus, o patys įžūliausieji po lukuliškų gertynių pas žmonas grįždavo trimis taksi automobiliais:

vienu pas savąją Penelopę keliaudavo pats Odisėjas, kitu keliaudavo bagažas su visomis lauktuvėmis, o trečiajame ant galinės sėdynės išdidžiai važiuodavo jo uniforminė kepurė. Taip grįžta triumfatoriai. Ką ten taksi – net kino teatruose tuos pusdievius aptarnaudavo be eilės, vien pamatę uniformą arba, jei pusdievis teikėsi atvykti *incognito*, jūreivio pažymėjimą. Su dėde šturmanu negaliojo jokie draudimai – pats irgi kuriam laikui pasijausdavai pusdieviu, bent jau iki tol, kol išseks stabiliausias anų laikų vaikiškos valiutos – kramtomosios gumos – atsargos. Kadangi jos turėdavai ne vieną bloką, o ir kramtoma ji buvo kapitalistiniam pasauliui nežinomai ir net sunkiai įsivaizduojamam būdu – iš burnos į burną, pamažu dingstant visiems skonio ir kvapo požymiams, leidžiantiems atskirti bananinę gumą nuo braškinės, kol galų gale kuris nors laimingasis savininkas ją netyčia nurydavo, laimė tįso ir tęsėsi beveik amžinybę. Ko gero, tai ir buvo vienintelis anais laikais pagyrūniškai ant kiekvieno kampo afišuojamo brandaus socializmo požymis. Bendra kramtomoji guma. Savininkui likdavo siuzereniškoji pirmojo pakramtymo teisė – ir, be abejo, visų Kramtymo Brolių bei Seserų Pagarba ir Susižavėjimas.

Kai dovanos galų gale būdavo išsidalijamos, kai namai praturtėdavo šūsnimis Aladino lobių – džinsų, suknelių, sintetinių kilimų, pakabukų raktams su Santa Cruz de Tenerife vaizdais, kasetinių magnetofonų, atvirukų su akį merkiančiomis pusnuogėmis filipinietėmis – o visa giminė nuo moksleivių iki senelės imtinai papildydavo savo garderobą prestižiniais plastikiniais maišeliais su „Wrangler“ džinsų reklama, gyvenimas galiausiai grįždavo į savo vagas. Teta kartais jau net rikteldavo ant dėdės, vis dažniau pamiršdama pusdieviškąją jo kilmę, kuri sausumoje pasirodydavo besanti ne kažki ko verta. Jūreivis sausumoje nenaudingas ir net komiškas, nelyg koks pelikanas vištų fermoje. Tačiau dėdė tik klastingai šypsodavosi slėpdamas rankovėje kozirinių tūzą. Kol vieną dieną, pajutęs, jog pusdievio autoritetas smuko iki grėsmingos padalos, tarsi tarp kitko tardavo tetai – na tai kaip, gal užeinam į *boninę*?

Sovietų sąjungoje, be įprastinio prekybos tinklo, skirto paprasčiausiems mirtingiesiems, egzistavo ir mažiausiai trijų rūšių specialiosios

parduotuvės: tinklas užsieniečiams „Beriozka“, spec. parduotuvės partijos grietinėlei ir „Albatrosai“ jūreiviams, paprastai vadinami boninėmis. Jūreiviai, grįžę iš reiso, dalį atlyginimo gaudavo vadinamaisiais bonais, ant kurių buvo rašomas ekvivalentas paprastais rubliais, tačiau perkamoji galia „Albatrose“, kuriame buvo galima įsigyti ne tik čekiškų šviestuvų, bet ir suomiškų baldų komplektų, buvo, švelniai tariant, ne visai ekvivalentiška. Štai čia, „Albatrose“, dėdė paskutinįkart iki valiai pasimėgždavo savo pusdieviškomis galiomis, prisimerkęs išklausydavo paskutiniųjų tetos aikčiojimų, susirinkdavo paskutines padėkas su bučiniiais ir apkabinimais – ir atsidusęs „išeidavo į reisą“. Dažniausiai vėl pusmečiui.

O likusiuosius krante kaip mat pasiglemždavo kasdienybė. Vyrai ir moterys prirūgusiais rytmetiniais autobusais keliaudavo į darbą. Po darbo stiprioji lytis išlenkdavo bokalą kitą alaus ar užsidarydavo su savo nuolat gendančiais moskvičiais garažuose, o moterys stovėdavo eilėse – prie melsvų inkubatorinių viščiukų, prie „Raudonojo spalio“ batų, prie konservuotų vengriškų žirnelių, pieniškų dešrelių – prie bet ko, ką tą dieną, kaip buvo sakoma, „išmesdavo“. Pačios laimingiausios Ievos dukterys grįždavo namo ne tik su artipilnėm rezginėm, bet dar ir pasipuošusios barbariško grožio karoliais iš suvertų ant špagato tualetinio popieriaus rulonėlių – dėl nežinomų planinės ekonomikos subtilybių tualetinis popierius buvo itin retas svečias parduotuvių lentynose. Galima buvo nesunkiai įsivaizduoti kur nors neaprepiamose sovietų šalies platybėse įsitaisiusį fantasmagorišką pasturgalį – gigantišką, nuo Kamčiatkos iki pat Murmansko, vienu mostu suvartojantį visas proletariato higienos priemones.

Tačiau, tiesą sakant, akivaizdu, jog brandžiam socializme tualetinis popierius yra prabangos prekė, gal net puošmena, smulkiaburžuazinė atgyvena, ir tiek. Toms subtilioms reikmėms kuo puikiausiai tinka pigūs ir, beje, savo oficialiajai funkcijai – skaitymui – visiškai netinkami partiniai dienraščiai, tarsi rūšiniai vynai papuošti daugybe ordinų bei medalių. O jei ir pasitaikydavo koks minkštakūnis inteligentas, dar neatsikratęs miesčioniškų įpročių, toksai galėdavo kuo puikiausiai realizuoti savo hipertrofuotus estetinius polinkius,

gražiai susikarpydamas laikraštį pageidaujamo formato ar netgi formų lapeliais.

Tačiau jūra – pats jos buvimas – diktavo savąjį gyvenimo būdą tiek šventėse (Naujuosius metus palydėdavome iš laivų parneštų signalinių raketų salvėmis ir falšfėjerių pašvaistėmis), tiek ir kasdienybėje, pasiekdama net ir tokias tolimas marinistikai sferas kaip priemiesčio paauglių aprangos mados. Ano meto berniokiško šaunumo etalonas – jei esi tikras Klaipėdos priemiesčio teenager'is – tikri jūreivio marškinėliai, vadinamoji *telniaškė*. Kalbininkai tikriausiai pasiūlytų ši šiuropų slavizmą versti kokia nors mandagia *kūninuke*, o kitą būtiną vyriškumo atributą *štormovkę – audrinukę*; žinoma, už tokį gyvenimo realijų bei kalbos pojūčio ignoravimą pelnytai susilauktų keleto sūrių epitetų. Audrinuke gal ir galima būtų pavadinti kokį smulkų paukštį, meteorologų pagalbininką, pranašaujantį audrą, bet tik jau ne sunkią ir grubią brezentinę striukę su didžiuliu gobtuvu ir išsegamu vatiniu pamušalu. *Štormovkę* yra *štormovkę*, ir niekur čia nedingsi.

Telniaškė, štormovkę ir džinsai – rimti ir solidūs rūbai, akivaizdžiai demonstruojantys socialinę, o ir geografinę padėtį. Džinsai, savaiame suprantama, dažniausiai pigesni, vietinės gamybos, anuo met patydomis, kaip kiek vėliau paaiškėjo, sudaigstomi Vilkaviškio karinių uniformų siuvykloje. Neįtikėtino masto diversija: tame pačiame fabrike siūti ir chaki spalvos kostiumus šauniesiems socializmo gynėjams, ir stileiviškus džinsus – tuos, kaip mėgdavo šmaikščiai pavadinti vienas aukštas Klaipėdos komjaunimo funkcionierius, grįžęs iš eilinės ekskursijos po supuvusius Vakarus, „spąstus tarybiniam jaunimui“! Tačiau turint omenyje tradicinius lietuvių bruožus – įgimtą polinkį verslui, skepticizmą bet kokios valdžios atžvilgiu ir per ilgus okupacijų šimtmečius išsiugdytą savotišką nacionalinį konspiratyvumą, nieko itin stulbinamo šioje džinsinėje diversijoje kaip ir nėra: net ir tie patys aukšti komjaunimo funkcionieriai ne sykį buvo pastebėti tuose „spąstuose tarybiniam jaunimui“ – ir nė karto neteko girdėti, kad kuris iš jų būtų bandęs iš tų spąstų pasprukti, didvyriškai nusigrauzdamas koją. Beje, labai norint visus socialistinės tėvynės išdavikus buvo galima labai nesunkiai demaskuoti: tų

mėlynųjų Vilkaviškio džinsų dažas, „indigo denim“, kaip buvo rašoma etiketėje, akivaizdžiai turėjo gimingų cheminių savybių su populiariu mokykliniu rašalu „Vaivorykštė“ – ir ne tik spalvos niuansais. Pasipuikavęs pusdienį tokiais džinsais ir vakare juos nusi-movęs, laimingasis puošėiva staiga su siaubu išvydavo, jog ant jo nuosavų apatinių galūnių irgi drąsiai galima klijuoti etiketę su magiškuoju užrašu „indigo denim“. Geriau įsižiūrėjus, ant savųjų sodriai mėlynų šlaunų galima buvo aptikti net gana aiškiai atsispaudusias tamsesnes siūles. Akivaizdesnių daiktinių nusikaltimo įrodymų sunku ir sugalvoti: visi kapitalizmo vergai – mėlynomis kojomis.

Bet gana tų ekskursų į aukštąją madą: grįžkime atgal, į tą anks-tesnį mūsų istorijos tašką, kuriame mano dėdė Sindbadas, išdalijęs paskutines Aladino urvo gėrybes, išplaukė su argonautais, globojama-ismis Hermio bei pirmojo kapitono padėjėjo, ieškoti eilinės aukso vilnos. Kaip pamenate, mes ten likome stumdytis visuomeniniame transporte su kitomis eilinėmis penelopėmis. Ką tuomet veikė ma-žieji telemachai, paklauskite?

Uostamiesčiai – o ypač uostamiesčių priemiesčiai – tiesiog sukurti mažiesiems telemachams. Pramogų čia – nesuskaiciuojama daugybė. Pradedant nuo daugiaaukščio namo kiemo, kuriame susibūrusi internacionalinė publika nuolat gilinasi į kultūrų skirtumus, pažin-dama juos iš pirminių šaltinių: iš pirmų lūpų ir savo kailiu.

Nevalia pamiršti ir ritualinių Didžiosios Jūrų Kelionės atkartoji-mo miesto pakraštyje telkšančioje pelkėje – ten mažieji argonautai, susirentę plaustus, išplaukdavo ieškoti savosios Kolchidės – labi-rintuose tarp nendrynų su perinčiomis gulbėmis.

Dar toliau, už pelkės, tęsėsi laukas, kuriame karo metais stovėjo šaudmenų sandėlis, vėliau subombarduotas. Valandėlę pašliaužio-jus keliais, ten buvo galima prisirinkti kišenę visai gero dūminio parako – puikiai pritaikomo žaidžiant karą ar kamuojant amžinus vaikų priešus pensininkus, stumdančius dienas su domino (ar tie-siog – domino dienas) prie kieme pastatyto staliuko.

Į laukymę kairiau pelkės žiemomis kelininkų savivartės suvež-davo daugybę sniego, nukasto nuo miesto gatvių. Jo būdavo ištisi

kalnai, galutinai išnykstantys tik vasaros pradžioje. Pavasarį sniegas imdavo tirpti ir slegiamas savo svorio tapdavo ledu. Atsiverdavo speleologų žvilgsnio vertos kiaurymės, saulėje žvilgantys lediniai stalaktitai ir stalagmitai. Kartais kuri nors vandens išgraužta perėja – ledinis tiltas – neišlaikydavo savo svorio ir grumėdama griūdavo. Kartais mes joms šiek tiek padėdavom griūti.

Dešiniau stovėjo gelžbetonio konstrukcijų gamykla – įveikę tvorą, aptikdavom daugybę sukrautų gelžbetoninių blokų ir vamzdžių, kuo puikiausiai tinkamų laipiojimui, gaudynėms ir slėpynėms. Smaugiausia būdavo, kai į žaidimą įsitraukdavo gamyklos sargas, ginkluotas medžiokliniu šautuvu, užtaisytu druska (bent jau jis pats taip iš tolo šaukdavo: vot ja vam seičias kak rubanu solju po žopam!). Mes buvom greitai ir vikrūs, sargas šlubas, kad ir ginkluotas; o už gamyklos tvoros jau apskritai ir nebe jo valdos.

Visa ta, dabartine akimi žiūrint, kiek makabriška žaidimų aikštelė buvo gausiai išpuošta agitacine atributika, keistai rezonuojančia su nuolat ir nuolat pro tinką prasimušančiais senais vokiškais užrašais: didžiuliais plakatais, vaizduojančiais geruosius milžinus – darbininkus ir kolūkietes, optimistiniais šūkiiais, išrašytais ant raudono audeklo, ir pabrėžtinai kukliais nespalvotais politbiuro narių portretais. Artėjant XXV komunistų partijos suvažiavimui, kažkuris sąjunginės reikšmės agitpropo menininkas suprojektavo tūrinę figūrą – dabar sakytumėm, objektą ar gal instaliaciją, akimirksniu pasidauginusią visų bent kiek svarbesnių sovietų šalies miesteliokų gatvėse bei aikštėse. Objektas buvo sumontuotas iš didžiulio medinio karkaso, apkalto fanera, žinoma, nudažyta maloniai įprasta raudona spalva. Objektas vaizdavo milžinišką romėnišką skaičių – XXV. Be abejo, smalsūs jaunieji sovietų šalies piliečiai kaipmat aptiko, jog pirmojo „ikso“ dugne pagal projektą nežinomais sumetimais palikta anga, o pačių skaičių viduje tęsiasi tamsus ir paslaptingas kabalistinis labirintas. Pirmeiviai keliavo juo sulaike kvapą, pasišviesdami degtukais ir žibintuvėliais; tačiau gan greitai labirinto paslaptys buvo perkastos ir netrukus visas „XXV suvažiavimas“ prisipildė mažų kojų bildesio ir susižavėjimo kupino spiegimo – garsų, paprastai lydinčių bet kurias vaikiškas gaudynes ar slėpynes.

Kadangi reiškinys tapo grėsmingai masinis – įprastinės vaikų susibūrimo vietos, kiemai ir stadionai staiga pradėjo akivaizdžiai tuštėti, nelyg mieste būtų apsilankęs legendinis žiurkiagaudys – vietinė valdžia, veikiausiai paakinta kokio paprasto ir uolaus šventų simbolių garbintojo, ėmėsi priemonių: pasiuntė į kovą milicijos patrulius. Įdomu, kaip skambėjo tas rašytinis įsakymas: išvyti vaikus iš XXV komunistų partijos suvažiavimo?

Įsiminiau šią agitpropo instaliaciją, milicininkų dėka tapusią performansu, nes lindėjau labirinto viduriuose kaip tik tuo metu, kai į veiksmą įsijungė uniformuoti pareigūnai. Buvau itin nepatogioje strateginėje pozicijoje – kažkur apatinėje viduriniojo „ikso“ dalyje, kai iš šūksnių supratau, jog į žaidimą įsijungė papildomos pajėgos. Dauguma sėkmingai išsigelbėjo iššokę per viršutinį „suvažiavimo“ kraštą ir išsilakstę kas sau; kelis bliuanančius ir besispardančius nelaiminguosius milicininkams pavyko išlupti per „ikso“ dugną. O aš likau labirinte – sulaikęs kvapą, besiklausydamas, kaip kažkuris pareigūnų, tyčia pastorinęs balsą, šaukia pro angą: „Žinau, kad ten esat; greitai išlįskit, nes paleisiu tarnybinių šunį!“ Pratūnojau ten nejudėdamas kokias porą valandų, kol ėmė temti; tik tuomet išdrįsau išlįsti ir parbėgti namo.

Gal tuomet ir pradėjau miglotai nujausti, jog pasaulyje, kuriame iš esmės egzistuoja vien dvi nuolat konfrontuojančios stovyklos – tie, kurie dėvi uniformines kepures, ir antrieji, turintys greitas kojas, – aš, neturintis nei viena, nei kita, esu pasmerktas pagrindžiui. Bent jau kol sutems ir pagaliau galėsiu pareiti namo.

Tą pačią pagrindžio simboliką dabar nesunkiai aptinku ir kitame, daug pavojingesniame žaidime: nusileisti po geležinkelio tiltu per Danę ir laukti – ilgai, kartais beveik pusdienį, kol bėgiais pravažiuos *tikras garvežys*, demoniškai juodas ir švirkščiantis garų kamuolius. Pamatyti pro pabėgius sušmėžuojančią leviatano papilvę.

Paskutinįkart Didžiąją Bestiją išvydau jau praėjus daugybei metų – po vengtos, bet taip ir neišvengtos tarnybos sovietų armijoje, 1991-ųjų sausio tryliktąją. Tie, kurie tuomet beginkliai Vilniuje stojo prieš sovietų tankus, tikriausiai išvydo ir daugiau – kai kurie pažvelgę jai tiesiai į akis. Prieš pat savąją žūtį.

Klaipėdiečiai tuomet miniomis plūdo į gatves ginti savojo miesto. Kai kuriuos jų mačiau iš arti – bene pirmąkart iš taip arti, kad pamatyčiau, kokie jie visi skirtingi ir kokie jie visi klaipėdiečiai. Stovėjome miesto savivaldybėje, išsidaliję savo ginamus langus, ginkluoti metaliniais armatūros virbais ir Molotovo „kokteiliais“ – nors teko pastebėti ir įmantresnės amunicijos: armėnas, Senajame turguje pardavinėjęs arbūzus, atsinešė peilį – tą patį, kuriuo taip mikliai raikydavo žalias arbūzų galvas. Žinomas Rytų kovų menų meistras atsinešė tikrą samurajiską kardą – kataną, o aš, išbėgdamas iš namų, striukės kišenėn įsimečiau storą fortepijono stygą. Drebėk, sovietų specnaze!

1863-aisiais buvom daug prasčiau ginkluoti – spragilais ir dalgiais, bet be kovos nepasidavėm. Ir dabar nepasiduosim – argi gali pasiduoti anava tas šlubas diedukas, atėjęs ginti savojo miesto, savosios laisvės ir atsivedęs pagyvenusį sūnų, kaip du vandens lašai panašų į tėvą, net ir šlubuojantį ta pačia koja? Arba tas, visas rauduotas, – tas, kur vis šypsosi nieko gero nežadancia šypsena, atverdama burną, pilną metalinių dantų, o rankoje spaudžia tokį pat armatūros virbą, tik dvigubą, kruopščiai apvyniotą lipnia izoliacine juosta? Drebėkit, sovietų tankistai, – jūs dar nežinote, kas jūsų laukia! Centrinė Klaipėdos gatvė grūste prigrūsta; prieš jūsų šarvuotąją techniką mes išsiuntėme savo tankus – visas iki vienos miesto šiukšliavėžes ir sniego valytuvus! Tai bent bus mūsų, amžiams įrašytas į garbingą miesto istoriją: jūsiškė tankų divizija prieš mūsų specialiojo autotransporto įmonę!

Ir tarsi pajutusi, kad nebūtų nieko absurdiškiau, kaip laimėti šitokį absurdišką karą, militarinė mašina sustojo. kažkas sutriko jos plieninėje logikoje, kažkas cinktelėjo ir perdegė.

Tuomet visi tikėjome, jog įveikėme patį galingiausią priešą; kaip ir visi revoliucijos vaikai naiviai manėme, jog svarbiausia – nukauti drakoną.

O, jei kas surastų kokį panašų metodą, nuo kurio cinktelėtų ir perdegtų civilinės, biurokratinės mašinos logika (nerandu jai epitetų; tikrai ne geležinė, bet ne lengviau įveikiama – galgi tiesiog *guminė*?..)!

Nors kita vertus, daugybę laiko mums taip ir neteko pagyventi nuobodžiai, be didesnių sukrėtimų, adrenalino atsargas papildant vien iš įprastų vienadienių skandalų. Ko gero, atėjo laikas tokio gyvenimo mokytis. Gyvenimo su pigiu prašmatnumu tvaskančiais prekybos centrais, idiotiškais dangoraižiais – karikatūriškai sumažintomis amerikietiškujų kopijomis – ir stebuklingu būdu atsivertusiais valdančiųjų klasės primityvais, kaip ir anksčiau visą pasaulį tebeaiškinančiais dviem žodžiais; tik anksčiau jie tardavo „marksizmas-leninizmas“, o dabar – „rinkos ekonomika“. Sezamai, atsiverk. Ir jie teisūs: pagrindinis dėsnis išliko – jis permanentinis, pergyvenantis visas santvarkas, režimus ir okupacijas. Tas pats, ne per seniausiai minėtas: jei neturi nei greitų kojų, nei uniforminės kepurės, tavo žaidimas pralaimėtas. Nebent įsigudrintum žaisti pogrindyje. Savo vienišus žaidimus, nereikalingus niekam, išskyrus tokius pat pogrindininkus.

Pabaigoje, imituojant mano pseudochronologinį pseudopranešimo stilių, reikėtų istorijos ir iš mūsų dienų. Net ne istorijos – mikro-naratyvo. Tų iš pažiūros lyg ir nereikšmingų detalių – nereikšmingų, bet stebuklingu būdu visą visumą organizuojančių detalių. Thomo Manno briedžių, ant šakotų ragų dovanų atnešančių ištisą panoramą.

Jau kuris laikas Klaipėdos miestas išrenka kelis labiausiai nusipelnčius savo piliečius – kultūros ir meno žmones, suteikia jiems Klaipėdos kultūros magistro titulą ir įteikia regalias – tiksliai XV a. žiedo, rasto miesto piliavietėje, kopiją.

Gražus ir originalus gestas, neturintis analogų tiek Lietuvoje, tiek, drįsčiau spėti, ir visoje Europoje. Gestas, priverčiantis juste pajusti savąją vietą ilgoje ir spalvingoje miesto piliečių procesijoje, judančioje iš šimtmečio į šimtmetį. Lūžiai ir pervartos, karai ir marai pasirodė bejėgiai ją išardyti; žvelgdamas į tą nežinomam miestiečiui priklausiusį žiedą, jaučiu tęstinumo pergale.

Dar daugiau: jaučiuosi akivaizdžiai priklausęs tai pačiai ložei, kuriai priklausė ir tikrasis žiedo savininkas – garbingai Klaipėdos miestiečių ložei. Ir tuomet pagalvoju, jog tai, kad gimęs kitame Lietuvos krašte vis dėlto ėmiau ir atsiradau šitoje žemėje, kurioje

kadise gyveno mano proseneliai, galbūt nėra visiškai atsitiktinumas.

Ir jau visai baigdamas turiu pripažinti – manųjų briedžių ragai šįkart pasirodė dar šakotesni už paties Thomo Manno: privalečiau parašyti pranešimą apie Klaipėdą, o tai, ką užrašiau, kažkaip labai jau įtartinai panėsi į mano paties autobiografiją. Nors, kita vertus, nieko čia nuostabaus – sakoma, jog net šuo ir jo šeimnininkas, ilgai gyvendami kartu, pavojingai supanašėja.

Tebūnie tas biografijų bendrumas palaikytas ne manosios puikybės apraiška, o tiesiog komplimentu – gal net vienu didžiausių komplimentų, kokį gali ištarti žmogus savajam miestui.

Pranešimas perskaitytas 2006 m. liepos 19 d.

Meine Stadt

— GINTARAS GRAJAUSKAS

Es ist kein leichtes Unterfangen, über eine Stadt zu schreiben, in der man tagaus tagein lebt, in die man nach allen Spielen eines zivilisierten Menschen zurückkommt, freudlos nachsinnend über den Sinn einer solchen Existenz, und man ist mit stummem Einverständnis geneigt, irgendwann dieser Stadt selbst die eigene kostbare irdische Hülle anzuvertrauen. Dieser Prozess des Zusammenfindens führt dazu, dass man sich allmählich mit der Stadt identifiziert, und diese Identifizierung gewinnt zunehmend an Intimität. Beim Schreiben über die eigene Stadt wird einem allmählich ähnlich zumute, wie etwa, wenn man in aller Öffentlichkeit über die eigene Lebensgefährtin erzählt: Da können Sie sich nicht zu viele Emotionen erlauben, denn sonst könnte Ihr Publikum, das in Ihr intimes Leben nicht eingeweiht ist, aus Verlegenheit sich zu räuspern beginnen; genauso wenig anzuraten ist ein trockenes und jeglicher Gefühlsregungen entbehrendes Berichten von Fakten, so als würden Sie im Laboratorium ein Versuchstier präparieren, dem man sich nur mit einem einzigen Gefühl nähern kann – der üblichen wissenschaftlichen Neugier. In jedem Fall läuft man dabei Gefahr, entweder als exaltierter Hanswurst oder als herzloses Monster zu erscheinen. Ein Schriftsteller kennt das. Wenn ich aber die Wahl hätte, würde ich von zwei Übeln ein Drittes wählen – eine Synthese beider Möglichkeiten, die einem modernen Schriftstellermythos eher entspricht. Ein komisches Monster und ein Entsetzen erregender Joker, wie er